

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Державного університету «Київський авіаційний інститут»
доктору економічних наук, професору,
професору кафедри фінансових
технологій та бізнесу Пілецькій Самірі Тимофіївні

ВІДГУК
офіційного опонента,,
на дисертаційну роботу Говсєєва Дмитра Дмитровичана тему:
«СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА В
УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОСТІ БІЗНЕСУ»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 05 –
Соціальні та поведінкові науки спеціальністю 051 – Економіка

Актуальність тематики дослідження.

Сучасний розвиток підприємств відбувається в умовах суттєвого ускладнення зовнішнього середовища, посилення інноваційної динаміки, зміни очікувань стейкхолдерів, зростання вимог до прозорості управління та необхідності поєднання економічної результативності з соціальною, корпоративною й екологічною відповідальністю. У таких умовах соціально-відповідальний розвиток підприємства перестає бути допоміжним напрямом репутаційної політики і набуває значення стратегічного чинника його довгострокової стійкості, конкурентоспроможності та здатності адаптуватися до нових умов ведення бізнесу.

Актуальність теми дисертаційної роботи Говсєєва Дмитра Дмитровича визначається тим, що в умовах інноваційності бізнесу підприємства мають не лише впроваджувати нові технології, організаційні рішення та цифрові інструменти, а й забезпечувати відповідальне ставлення до персоналу, споживачів, партнерів, територіальних громад і навколишнього середовища. Особливого значення це набуває для транспортних підприємств, діяльність яких безпосередньо пов'язана з

інфраструктурним забезпеченням економіки, високою ресурсомісткістю, безпековими ризиками та соціальною значущістю наданих послуг.

Обрана здобувачем проблематика є своєчасною, оскільки в науковому й прикладному вимірах залишається потреба в комплексному осмисленні соціальної та корпоративної відповідальності не як окремих декларативних елементів, а як цілісної системи розвитку підприємства. Саме тому дослідження, спрямоване на формування теоретико-методичних засад, моделей, алгоритмів і практичних рекомендацій щодо соціально-відповідального розвитку підприємства в умовах інноваційності бізнесу, має вагоме наукове та практичне значення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційна робота Говсеєва Дмитра Дмитровича характеризується належним рівнем теоретичного, методичного та аналітичного обґрунтування. Мета дослідження полягає у поглибленні науково-методичних основ і удосконаленні практичних рекомендацій щодо формування і забезпечення соціально-відповідального розвитку підприємства в умовах інноваційності бізнесу. Відповідно до поставленої мети автором сформовано комплекс завдань, які охоплюють систематизацію підходів до розуміння соціально-відповідального розвитку, визначення структурних елементів корпоративної відповідальності, розроблення структурної парадигми соціальної відповідальності, удосконалення підходів до діагностики економічної стійкості, оцінювання соціальної та корпоративної відповідальності, а також формування моделі механізму розроблення стратегії соціально-корпоративної відповідальності транспортного підприємства.

Обґрунтованість результатів забезпечується використанням системного, функціонального і процесного підходів, а також комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Позитивним є те, що автор поєднує теоретичні узагальнення з прикладним аналітичним інструментарієм, розглядаючи соціальну відповідальність не ізольовано, а у

взаємозв'язку з економічною стійкістю, інноваційним розвитком, стратегічним управлінням і корпоративною відповідальністю. Такий підхід дає змогу сформувати логічний перехід від понятійного апарату до методичних розробок і практичних рекомендацій.

Достовірність отриманих результатів підтверджується використанням матеріалів фінансової та статистичної звітності досліджуваних підприємств, нормативно-правової бази, наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів, а також апробацією запропонованих положень у наукових публікаціях і практичній діяльності підприємств. Висновки дисертації є логічно пов'язаними зі змістом розділів, відповідають поставленим завданням і мають прикладну спрямованість.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в розвитку теоретичних положень, удосконаленні методичного інструментарію та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо формування моделей і механізмів соціально-відповідального розвитку підприємства в умовах інноваційності бізнесу. До найбільш вагомих результатів слід віднести удосконалення моделі механізму формування стратегії соціальної та корпоративної відповідальності транспортних підприємств, яка поєднує процедури цілепокладання, стратегічного аналізу, контролінгу, сценарного прогнозування і вибору стратегічних альтернатив.

Заслуговує на позитивну оцінку запропонований автором науковий підхід до формування комплексу моделей соціальної та корпоративної відповідальності розвитку підприємств. Його процесна структура, що охоплює концептуальний, аналітико-діагностичний, формувальний, впроваджувальний і контрольо-коригуючий блоки, дозволяє розглядати соціально-відповідальний розвиток як безперервний управлінський цикл. Такий підхід сприяє переходу від фрагментарних соціальних ініціатив до системного управління відповідальністю підприємства.

Важливим науковим результатом є розвиток методичного підходу до

оцінювання соціальної відповідальності підприємства в умовах інноваційного бізнесу, а також науково-практичного підходу до діагностики економічної стійкості підприємств як базису формування їх соціальної відповідальності. Запропоновані положення мають значення не лише для теоретичного розвитку проблематики, але й для практичного використання в процесі прийняття управлінських рішень.

Основні наукові результати полягають у такому:

У дисертації Говсеєва Дмитра Дмитровича отримано низку результатів, які відзначаються науковою новизною та збагачують теоретико-методичну базу економічної науки в галузі соціальної та корпоративної відповідальності транспортних підприємств. Основні положення, що відображають наукову новизну роботи, полягають у такому:

– удосконалено модель механізму формування стратегії соціальної та корпоративної відповідальності транспортних підприємств, яка побудована на поєднанні цілепокладання, стратегічного аналізу, контролінгу, сценарного прогнозування та вибору стратегічних альтернатив, що створює підґрунтя для прийняття обґрунтованих управлінських рішень в умовах невизначеності зовнішнього середовища та інноваційних змін;

– удосконалено науковий підхід до формування комплексу моделей соціальної та корпоративної відповідальності розвитку підприємств, у межах якого концептуальний, аналітико-діагностичний, формувальний, впроваджувальний і контрольно-коригуючий блоки утворюють замкнений цикл безперервного поліпшення відповідального розвитку;

– удосконалено структурну парадигму соціальної відповідальності, що відображає системну взаємодію економічної, організаційної, екологічної та соціальної складових і передбачає перехід підприємства від базового дотримання нормативних вимог до інтеграції соціальної відповідальності у стратегічні управлінські рішення;

– обґрунтовано проектно-цільову модель формування соціальної відповідальності, у якій соціальні ініціативи розглядаються як цілісна

архітектура управлінських дій, зорієнтована на одночасне досягнення економічної результативності, соціальної ефективності та екологічної стійкості;

– набув подальшого розвитку методичний підхід до оцінювання соціальної відповідальності підприємства в умовах інноваційного бізнесу, який включає алгоритм визначення рівня соціальної відповідальності, об'єктно-суб'єктний підхід до інформаційного забезпечення та ієрархічне дерево вибору показників з урахуванням інноваційних процесів;

– розвинуто науково-практичний підхід до діагностики економічної стійкості підприємств як базису формування соціальної відповідальності, що передбачає врахування виробничо-технологічної, фінансово-економічної, організаційно-економічної та кадрової складових впливу на стійкий розвиток підприємства;

Ці положення засвідчують високий рівень наукової новизни дисертації та її значний внесок у розвиток наукової думки щодо забезпечення економічної безпеки підприємств у період трансформаційного оновлення.

Структура і зміст дисертаційної роботи, мова та стиль викладення результатів.

Дисертація побудована класично та складається з анотації вступу, списку умовних позначень, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 304 сторінки, у т. ч. основний текст займає 217 сторінок. Список використаних джерел налічує 186 найменувань.

Дисертаційна робота Говсеєва Дмитра Дмитровича має логічно вибудовану структуру, що забезпечує послідовний перехід від теоретичного осмислення соціально-відповідального розвитку підприємства до формування методичного інструментарію його оцінювання та стратегічного забезпечення в умовах інноваційності бізнесу. Робота містить вступ, три змістовно пов'язані розділи, висновки, список використаних джерел і додатки. Загальна логіка дослідження відповідає заявленій меті, об'єкту,

предмету та завданням, а її зміст спрямований на вирішення актуального наукового завдання щодо обґрунтування теоретичних положень і розроблення науково-практичних рекомендацій із формування соціально-відповідального розвитку підприємства в умовах інноваційної орієнтації бізнесу.

У теоретичній частині роботи автор не обмежується узагальненням наявних визначень соціальної відповідальності підприємства, а поступово виводить цю категорію за межі традиційного розуміння благодійності, репутаційної активності або добровільного виконання соціальних програм. Важливим є те, що соціальна відповідальність розглядається як динамічний процес, пов'язаний із трансформацією суспільних запитів у нові напрями розвитку бізнесу. Саме в цьому аспекті простежується авторська позиція щодо необхідності поєднання соціальних, корпоративних, економічних та інноваційних орієнтирів підприємства. Такий підхід дозволяє показати соціально-відповідальний розвиток не як зовнішній додаток до основної діяльності підприємства, а як складову його стратегічного функціонування.

Окремої уваги заслуговує авторське трактування управлінської інноваційності в системі соціальної відповідальності бізнесу. На с. 62-68 представлено поле синергії управлінської інноваційності, у межах якого етичне лідерство, партисипативність, соціальне партнерство, інклюзія та гнучкість розглядаються не як ізольовані характеристики менеджменту, а як взаємопов'язані складові, здатні формувати додатковий управлінський ефект. Цей фрагмент має значення для всієї логіки дисертації, оскільки саме тут соціальна відповідальність пов'язується з інноваційною поведінкою підприємства, зміною управлінських практик і посиленням взаємодії зі стейкхолдерами.

На с. 72-83 автором запропоновано структурну парадигму соціальної відповідальності підприємств, у якій соціальна відповідальність подана як система взаємодії економічних, організаційних, екологічних і соціальних складових. Цінність цієї розробки полягає в тому, що вона дозволяє перейти

від фрагментарного бачення соціальної відповідальності до її розуміння як цілісної управлінської конструкції. У роботі обгрунтовано, що розвиток соціальної відповідальності має проходити шлях від базового дотримання нормативних вимог до інтеграції відповідальних практик у стратегічні рішення підприємства, що особливо важливо в умовах інноваційності бізнесу та зростання ролі ESG-орієнтирів.

Вагомим елементом теоретико-методичного наповнення роботи є проєктно-цільова модель формування соціальної відповідальності підприємств, зміст якої розкрито на с. 80-86. Автор акцентує увагу на тому, що соціально відповідальні ініціативи мають плануватися не як окремі заходи, а як цілісна архітектура, узгоджена зі стратегією підприємства, вимогами ринку, очікуваннями стейкхолдерів і міжнародними нормами корпоративної відповідальності. Такий підхід підсилює прикладний характер дослідження, оскільки дозволяє розглядати соціальну відповідальність як інструмент формування довгострокових конкурентних переваг, а не лише як декларативну складову корпоративної політики.

Аналітична частина дисертації має не описовий, а методично спрямований характер. Зокрема, на с. 112-118 автор обгрунтовує доцільність застосування збалансованої системи показників для діагностики економічної стійкості підприємства. Важливим є те, що економічна стійкість у роботі розглядається як базис соціально відповідального розвитку, оскільки без достатнього рівня фінансово-економічної, виробничо-технологічної, кадрової та організаційної спроможності підприємство не може стабільно виконувати соціальні й корпоративні зобов'язання. Такий висновок є методично значущим, оскільки пов'язує соціальну відповідальність не лише з цінностями підприємства, а й з його реальною економічною здатністю забезпечувати відповідні практики.

На с. 136-142 розкрито об'єктно-суб'єктний підхід до формування інформаційного забезпечення соціальної відповідальності підприємства в умовах інноваційного розвитку бізнесу. Цей фрагмент є важливим, оскільки

автор демонструє, що оцінювання соціальної відповідальності потребує не випадкового набору показників, а визначення суб'єктів, об'єктів, інформаційних потоків і функціональних ролей учасників процесу. Завдяки цьому соціальна відповідальність постає як керований процес, що потребує належного інформаційного забезпечення, збору даних, їх систематизації та використання для ухвалення управлінських рішень.

На с. 142-148 автором сформовано ієрархічне «дерево» вибору показників аналізу соціальної відповідальності підприємства з урахуванням інноваційних процесів. Ця розробка має методичну цінність, оскільки дозволяє уникнути хаотичного добору індикаторів і забезпечує логічну підпорядкованість показників відповідним напрямом соціально-відповідального розвитку. У роботі також передбачено використання експертного оцінювання для встановлення вагомості показників, що підвищує практичну придатність запропонованого підходу для транспортних підприємств.

Суттєвим результатом дисертаційної роботи є розроблення підходу до діагностики рівня соціально-корпоративної відповідальності транспортних підприємств на основі інтегрального показника. На с. 153-165 автор підкреслює, що така оцінка дає змогу отримати цілісне уявлення про реальний стан соціально-корпоративної відповідальності на підприємствах і виявити диспропорції в її розвитку. Це посилює аналітичну завершеність роботи, оскільки запропонований інструментарій не обмежується теоретичним обґрунтуванням, а спрямований на практичне вимірювання рівня відповідального розвитку підприємств.

У завершальній частині дисертації особливу цінність становить формування моделей соціальної та корпоративної відповідальності підприємств. На с. 203-211 автор обґрунтовує роль контрольно-коригуючого блоку як такого, що не лише завершує управлінський цикл, а й запускає новий етап удосконалення через механізм зворотного зв'язку. На с. 206-215 запропонована модель механізму формування стратегії забезпечення

соціально-корпоративної відповідальності розглядається як складова ефективного функціонування підприємства в мінливому середовищі. Вона пов'язує місію, візію, стратегічні цілі, діагностику, вибір напрямів розвитку та реалізацію заходів у сфері соціально-корпоративної відповідальності, що забезпечує внутрішню узгодженість стратегічного процесу.

Окремо слід відзначити сценарний блок роботи. На с. 219-223 автор здійснює ранжування типів стратегій на основі трапецієподібної функції та представляє можливі сценарії впровадження стратегії забезпечення соціально-корпоративної відповідальності. Зокрема, розкрито песимістичний сценарій, за якого зусилля підприємства у сфері СКВ не забезпечують очікуваного поліпшення показників через розрив між стратегічними цілями та практичними результатами. На с. 237-243 деталізовано сценарне обґрунтування стратегій для досліджуваних транспортно-логістичних підприємств, що дозволило визначити відповідні стратегічні лінії для кожного з них. Це свідчить про прикладний характер дослідження та орієнтацію автора на використання отриманих результатів у реальній управлінській практиці.

Структура дисертаційної роботи є логічною та змістовно узгодженою із заявленою метою. У роботі сформовано теоретичну основу соціально-відповідального розвитку підприємства, розроблено діагностичний і методичний інструментарій його оцінювання, запропоновано підходи до оцінювання корпоративної відповідальності, формування моделей і стратегічного механізму забезпечення соціально-корпоративної відповідальності. Дисертація написана науковою мовою, містить авторські узагальнення, методичні розробки й практично орієнтовані положення.

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи.

Основні положення та результати дисертаційної роботи достатньо повно оприлюднені в наукових працях здобувача. Результати дослідження знайшли відображення у 19 наукових працях, серед яких є стаття у виданні, проіндексованому у базах Scopus та WebofScienceCoreCollection,

одноосібний розділ у колективній монографії, статті у наукових фахових виданнях України та тези доповідей у збірниках матеріалів конференцій. Результати роботи апробовано на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, що підтверджує належний рівень їх наукової комунікації.

Практичне значення отриманих результатів

Практичне значення дисертаційної роботи полягає у можливості використання розроблених теоретико-методичних підходів і практичних рекомендацій у процесі формування стратегічних і тактичних рішень щодо забезпечення соціально-відповідального розвитку підприємства в умовах інноваційної орієнтації бізнесу. Запропоновані автором положення можуть бути застосовані під час діагностики економічної стійкості, формування системи соціальної та корпоративної відповідальності, розроблення стратегій соціально-корпоративного розвитку, а також під час оцінювання ефективності відповідальних управлінських рішень.

Окремої позитивної оцінки заслуговує використання результатів дисертації у діяльності підприємств та організацій, а також у навчальному процесі. Це підтверджує прикладний характер дослідження та його придатність до практичного застосування у сфері управління розвитком підприємств, зокрема транспортної галузі, де поєднання економічної результативності, інноваційності та соціальної відповідальності має особливе значення.

Відсутність порушення академічної доброчесності

Дисертаційна робота має самостійний характер. Використання положень, ідей і результатів інших авторів супроводжується належними посиланнями на джерела. Підстав для висновку про наявність порушень академічної доброчесності не встановлено.

Дискусійні положення та зауваження

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу загалом, доцільно висловити окремі зауваження та побажання, які мають рекомендаційний

характер і можуть бути враховані автором у подальших наукових дослідженнях:

1. На с. 76–78 автором запропоновано структурну парадигму соціальної відповідальності підприємств, у межах якої поєднано економічні, організаційні, екологічні та соціальні складові відповідального розвитку підприємства. Водночас, з нашої точки зору, у межах цієї розробки доцільно було б дещо чіткіше показати ієрархію взаємозв'язків між зазначеними складовими, оскільки в практичній діяльності підприємства їх вплив на управлінські рішення може бути нерівнозначним залежно від галузевої специфіки, фінансового стану та рівня інноваційної активності підприємства.

2. Заслугове на увагу подана автором проектно-цільова модель формування соціальної відповідальності підприємств як інструменту створення довгострокових конкурентних переваг (с. 82–85). Разом з тим, на нашу думку, модель могла б бути посилена через додаткове уточнення критеріїв пріоритетності соціально відповідальних проектів в умовах обмеженості ресурсів підприємства, адже на практиці підприємства часто змушені обирати між соціальними, екологічними, кадровими та інвестиційними ініціативами.

3. У дисертації обґрунтовано застосування збалансованої системи показників для діагностики економічної стійкості підприємств як основи формування їх соціальної відповідальності (с. 108–116). Проте, з нашої точки зору, додаткового пояснення потребує питання мінімального набору показників, який може бути використаний підприємствами за умов обмеженої інформаційної бази, оскільки не всі суб'єкти господарювання мають однакові можливості щодо збору, систематизації та аналітичної обробки управлінської інформації.

4. Автором представлено об'єктно-суб'єктний підхід до формування інформаційного забезпечення оцінювання соціальної відповідальності підприємства (с. 136–139). Доцільно було б дещо ширше розкрити порядок оновлення інформаційних потоків і перевірки достовірності даних, які

використовуються для оцінювання, оскільки саме якість інформаційної бази значною мірою впливає на об'єктивність визначення рівня соціальної відповідальності підприємства в умовах інноваційності бізнесу.

5. У завершальній частині дослідження автор обґрунтовує значення контролю, коригування та сценарного перегляду стратегічних рішень у сфері соціально-корпоративної відповідальності. Водночас після наведених на с. 226–232 узагальнень щодо сценаріїв і стратегічних орієнтирів доцільно було б ширше розкрити механізми подальшого моніторингу результативності вже впровадженої стратегії, зокрема з урахуванням цифрових інструментів збору, обробки та візуалізації даних.

Зазначені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, не впливають на достовірність отриманих результатів і мають переважно рекомендаційний характер.

Загальний висновок

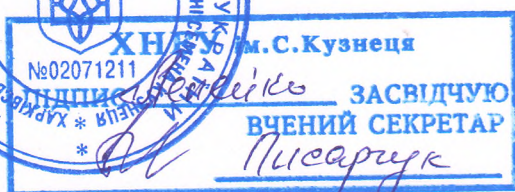
Дисертація Говсєєва Д.Д. на тему «СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОСТІ БІЗНЕСУ», яка подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051–Економіка, є завершеною науковою працею, в якому розв'язано поставлені завдання та досягнуто мету. Дисертація містить наукову новизну та практичну цінність. В дисертації відсутні порушення академічної доброчесності.

Вважаємо, що структура та зміст дисертації повною мірою розкриває тему наукового дослідження та відповідає спеціальності. За актуальністю, новизною, обсягом та практичним значенням дисертація відповідає вимогам наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (з наступними змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів

України №44 від 12 січня 2022, а її автор, Говсєєв Дмитро Дмитрович, заслуговує присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 - Економіка в галузі знань 05 - Соціальні та поведінкові науки.

Офіційний опонент:

завідувачка кафедри менеджменту,
бізнесу і адміністрування
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця,
доктор економічних наук,
професор

Тетяна ЛЕПЕЙКО